

**ЖАМОЛ КАМОЛ ИЖОДИДА АРУЗНИ “ЗАМОНАВИЙЛАШТИРИШ”
ТАМОЙИЛИ**

*Акрамова Сураё Ренатовна,
Бухоро давлат университети ўқитувчиси*

Аннотация. Ушбу мақолада шоир Жамол Камолнинг салафлар ижодидаги анъанавийликни давом эттириши билан бир қаторда уни “замонавийлаштириши” орқали ўзига хосликни, ижодидаги бетакрорликни кўрсатиб бериши ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: Жамол Камол, салафлар ижоди, анъанавийлик, “замонавийлаштириши”.

Жамол Камолни чинакам шоир сифатида танитган илк тўплами «Олам кирар юрагимга» деб номланади. Мазкур тўплам 1968 йилда чоп этилди. Шундан сўнг шоирнинг бирин-кетин «Чўккиларга ёғилди ёғду» (1971), «Тош туғён» (1973), «Ҳасан ва ой» (1974), «Қуёш чашмаси» (1975), «Достонлар» (1978), «Тафаккур» (1979), «Сувайдо» (1983), «Умидли дунё» (1988) тўпламлари, «Армон», «Варахша», «Эшиқда ой тўлкини», «Шаҳрибону» каби достонлари нашр этилди. Шу билан бирга у таржима ишига ҳам киришиб кетди. В.Шекспирнинг «Ҳамлет», «Отелло», «Антоний ва Клеопатра», «Қиш эртаги», «Венеция савдогари», «Қирол Генрих IV», «Макбет» каби ўндан ортиқ жаҳон адабиёти намуналарини бевосита инглиз тилидан ўзбек тилига таржима қилиб, чоп эттирди. Мустақиллик йилларида Жамол Камол ижоди жуда сермахсул бўлди: «Аср билан видолашув» (“Сайланма”, 2007), «Яна кўнглимда ул ой» (2010), «Сафар дафтари» (2012) сингари бир қатор асарлари юзага келди. Жалолиддин Румийнинг «Маснавийи маънавий» (2002-2004), Ҳазрати Алининг «Девон» (2006), Фаридиддин Атторнинг «Мантиқ ут-тайр» (2006) ҳамда «Илоҳийнома», «Асрорнома», «Панднома» ва «Булбулнома», «Ҳикматлар» (2007-2012), Абдурахмон Жомийнинг «Гулшанигда сўлмасин гул» (2008), Вильям Шекспирнинг «Сонетлар» (2009), Алишер Навоийнинг «Фоний гулшани» (2011) каби жаҳон ва Шарқ мумтоз адабиётининг жами йигирма еттита асарни она тилимизга ўғирди. Бундан ташқари, Радий Фишнинг «Жалолиддин Румий», Сотим Улуғзоданинг «Фирдавсий» каби романлари Жамол Камол таржимасида ўзбек китобхонига туҳфа этилди.

У публицист сифатида «Маккаи Мукаррама, Мадинаи Мунаввара» (1992) асарини яратиб, маърифат ва маънавиятнинг ривожига улкан ҳисса қўшди. Жамол Камолнинг адабиётимиздаги хизматлари муносиб тақдирланди. У 1992 йилда «Ўзбекистон халқ шоири» унвонига сазовор бўлди.

Шоир шеърини ўзига даврдош, авлоддош бўлган шоирларнинг бирортасини тақрорламайди. Тўғри, унинг аруз ва бармоқда баравар ижод қилиш хусусияти Ўзбекистон Қаҳрамони Э.Воҳидовга яқинлаштиради. Бу ҳақда адабиётшунос И.Ҳаққулов ёзади: «Эркин Воҳидовнинг арузий шеърлари атрофидаги баҳс-мунозаралар адабиёт аҳлининг ёдидан кўтарилмаган бўлиши керак. Шўро даврида Эркин Воҳидовгача ҳам арузда шеърлар ёзилган. Аммо Эркин Воҳидовнинг қасида ва ғазаллари улардан моҳиятда ва ифодада бутунлай фарқланади. Шу фарқлиниш, яъни арузни янгилаш, очикроқ айтганда, «замонавийлаштириш» тамойили Жамол Камол ғазаллари ва «Қуёш чашмаси» достонида ҳам ёрқин кўзга ташланади». Ҳақиқатан, Жамол Камол арузи ҳам «замонавийлаштириш» тамойилига асосланган. Унинг бу йўналишдаги ижодий изланишлари натижасида ғазал, мухаммас ва рубоийлар дунёга келди. Қолаверса, анъана бағрида ҳамиша янгилик яшайди. Бинобарин, достонни арузда яратиш мумтоз анъана бўлса, Жамол Камол шу анъана асосида янгилик ярата олди. Жумладан, «Қуёш чашмаси» достонининг рамал баҳрида яратилганлиги – анъана, «Шаҳрибону» достонининг эса рубоий вазнида яратилганлиги новаторликдир.

Жамол Камолнинг бармоқ шеърини тизимидаги изланишлари ҳам эътиборли. «Жамол Камол поэзиясининг характерли жиҳати унда руҳий-психологик кечинмаларнинг устуворлигида кўринади. Ундаги нозик ва инжа ҳислар, лирик қаҳрамон руҳий ҳолатларининг ранг-баранг ҳаракати ва шиддати шоир лирикасига ажиб руҳ бахш этади». Айтиш мумкинки, бармоқнинг турли товланишлари, гўзал

оҳанги, ўйноқчилиги шоир шеърларида ўзини намоён этди.

Бугунги кунда ҳам Жамол Камол қайноқ ижодий ҳаёт бағрида яшамокда. Серқирра фаолиятини янада бойитиш йўлида тер тўкмокда. Хусусан, диний-маърифий йўналишдаги ва таржима соҳасидаги ишлари қутлуғ самаралар бермокда. Ахлоқий-шеърый ҳикоятлар («Анвармирзо ҳикоятлари»), Шарқ мумтоз адабиётидан бадий таржималар («Булбулнома»), маърифий мазмундаги шеърый туркумлар («Шеър санъати») ижодкор кредосини белгилаб беради. Бу эса Жамол Камолнинг серқирра ижод йўли, яратган асарлари янги ўзбек адабиётининг феноменал ҳодисаси бўлишига мустаҳкам асос бўла олади.

Шеърый нутқкагина хос деб қараладиган бир қанча тасвирий воситалар насрий асарларга нисбатан лирик матн тилида бўрттириброк кўрсатилиши билан характерланади. Мана шу жиҳатлар ҳисобга олинганда шеърый тили ўзига хос ҳисобланиб, унинг хусусиятларини ўрганиш ҳар бир даврда ҳам китобхон аҳлида, адабиётшунослик оламида қизиқиш уйғотган масала саналмокда. Лирик нутқнинг ўзига хос ажралиб турувчи бир қатор жиҳатлари бўлиб, лирик нутқ моҳиятан турли ифода воситалари, уни юзага чиқарувчи усулларга, ташбеҳларга асосланувчи образли, таъсирчан ифодадан ҳам иборатдир. Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ҳар қандай нутқ моҳиятидан келиб чиқиб саралаб, танлаб ишлатилган сўзгина шоир ички кечинмаларини, поэтик фикрни тўлиқ ифодалашига сабаб бўлади. Албатта, шеърый тили ҳам нутқнинг барча турлари сингари адабий тил учун умумий бўлган луғат базасига таянади. Луғат фондидаги энг сара, таъсирчан, экспрессив бўёқдорлиги юқори бўлган лексик бирликлар эса поэтик сўзлар қатламининг вужудга келиши учун асос бўлгани маълум.

“Шеърый тили, лексикаси” тушунчаси жуда кенг тушунчадир. Бадий асар тилининг бадийлиги, образлиги ва таъсирчанлиги, жанр хусусиятларига кўра бу тушунчалар маъноси кенг бўлиб, шеърыйда қўлланадиган барча тил бирликларини, сўз шаклларини, шу ўринда, поэтик лексикани ҳам ўз ичига олади. Шунингдек, поэтик лексика ўз-ўзидан юзага келмайди. Поэтик лексиканинг поэтик нутқ учун табақаланишига тилнинг ўзи имконият яратиб беради. Бу имкониятдан фойдаланиш ҳолати эса шоирнинг иқтидор ва маҳоратини белгилаб беради. Жамол Камол шеърлари мисолида ифодадорликни оширувчи экспрессив бўёқдорликка эга лексемалардан унумли фойдаланишнинг бетакрорлигини кўрамыз. Зеро, шоир нутқда ифодаланаётган тушунчани бутун эмоционал бўёғи билан аниқ ифодалаш талаб қилинади. Бу жараёнда нутқий восита сифатида асосий вазифани лексема бажаради. Сўз ўзида мавжуд бўлган маълум бир қирраси билан шеърый нутқнинг кўтаринчилиги, ифодадорлигини юзага чиқаради. Жамол Камол шеърларида умумнутққа тегишли анъанавий сўзлар билан бир қаторда поэтик сўзларнинг маълум бир услубий вазифа бажарганига гувоҳи бўламыз.

Меҳр ҳам ўзингсан, тобон ҳам ўзинг,

Шу сўнгсиз, қироқсиз коинотга бош .

Шоир ижодига мансуб “Нидо” шеърда қуёшга нисбатан анъанавий “меҳр” лексемаси қўлланган. Форс-тожик тилидан ўзлашган “тобон” сўзи “ёруғ, порлоқ, ялтироқ, ёрқин, нури” сўзларига маънодош сифатида ишлатиладиган лексема бўлиб, шеърый нутқда “моҳи тобон, хуршиди тобон” изофали бирикма таркибида қўлланган. Ушбу бирик услубий вазифа бажарганки, умумнутққа тегишли сўз сифатида қаралмайди. Кейинги мисрада ҳам худди шу жараёни кузатамыз, яъни “коинот”га ташбеҳ сифатида “сўнгсиз” бирлиги келтирилганки, бу сўз анъанавий умумистеъмолдаги бирик деб қаралади. “Қироқсиз” бирлиги эса ўзбек тилининг изоҳли луғатида учрамаганини алоҳида қайд этиш лозим. Бу шоирнинг поэтик нутқдаги топилмалардан бири бўлиб, коинотнинг чегарасизлиги, ҳадсизлигини ифодалашга хизмат қилаётгани маълум. Чунки қирғоқ сув ҳавзаси бирикмаси билан бирга қўлланадиган, мазмунан “дарё, денгиз” лексемалари билан ёнма-ён туришини эътиборга олсак, “коинот” лексемасига нисбатан “қироқсизлик” “чек-чегарасизлик” маъносини ташийди.

Кўринадики, шоир Жамол Камол ижодида салафлар йўлини давом эттириш билан бир қаторда уни “замонавийлаштириш”, ўзига хосликни яратиш устун туради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёев Ш. Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустақкам пойдеворидир. – Халқ сўзи, 2017. – 4 август.
2. Жамол Камол. Анвармирзо ҳикоятлари. Сайланма. Олти жилдлик. V жилд. Тошкент: “Янги аср авлоди”, 2018 йил. - 467 б.
3. Жамол Камол. Аср билан видолашув. Сайланма. I жилд. –Тошкент: Янги аср авлоди, 2018. –492 б.
4. Жамол Камол. Абадият остонасида. Сайланма. III жилд. –Тошкент: Янги аср авлоди, 2018. – 492 б.
5. Жамол Камол. Булбулнома. Сайланма. VI жилд. –Тошкент: Янги аср авлоди, 2018. – 478 б.
6. Жуманазарова Г., Болтаева Б., Кулбоева Д. Фраземаларнинг нутқда қўлланилиши. Монография. – Т.: “Турон-замин-зиё”. 2017. –126 б.
7. Бобур Тўхтабоевнинг Жамол Камол билан олиб борган суҳбатидан. “Ёш ленинчи” газетаси, 1989 йил, 19 август
8. Иброҳим Ҳаққул. Ҳаёт Адабиёт ва Абадият. – Тошкент: Тафаккур, 2019. –Б. 144.
9. Имомназаров М. Минтақа адабиёти ривожда тасаввуфнинг ўрни // Бадий тимсоллар ва тасаввуф